

O.F. Müllers »glemte« sommerfuglefortegnelse af 1776

† TORBEN W. LANGER

Langer, T.W.: O.F. Müller's »forgotten« list (1776) of Danish Lepidoptera. Ent. Meddr 56: 1-12. København, Danmark, 1988. ISSN 0013-8851.

In his Prodomus Zoologiae Danicae (1776) pp. 111-138, O.F. Müller enumerates and comments the Danish Lepidoptera known to him. The list comprises in total 327 species, including the Microlepidoptera. Chronologically his list is no. 5 among the Danish lists but has until now not been recognized as such due to the fact that Denmark in 1776 included Norway and Iceland as well as the present German »Land« Schleswig-Holstein.

Müller's list, however, contains so much information and so many useful details, that it deserves to be drawn from oblivion, and some of its details to be discussed.

Torben W. Langer, Gl. Køgevej 785 C, DK - 2660 Brøndby Strand, Danmark.

For knapt 80 år siden, i 1909, publicerede Albert Klöcker i Entomologiske Meddelelser en afhandling, betitlet De fem ældste Fortegnelser over danske Sommerfugle. Han gennemgår heri, mere eller mindre summarisk, C.C. Kramers Dissertatio inauguralis, dateret 29. Decembris 1760 (se Langer 1984 ff.), Brünichs Prodomus Insectologiae Siællandicae, dateret 23. Aprilis 1761, Brünichs liste i Pontoppidans Den Danske Atlas (1763), O.F. Müllers Fauna Insectorum Fridrichsdalina (1767) samt V.A. Obdrups Forsøg til en naturhistorisk Beskrivelse over de Sommerfugle som findes i Omegnen af Kiøbenhavn (1806). I en fodnote hedder det imidlertid:

»Den fortegnelse, der findes i Prodomus Zoologiae Danicae af O.F. Müller, regner jeg ikke med, da man ikke kan se, om de anførte dyr er fra Danmark eller Norge.« Bogens korrekte titel er Zoologiae Danicae Prodomus seu Animalium Danicae et Norvegiae indigenarum characteres, nomina et synonyma imprimis popularium, dvs. Foreløbig oversigt over den danske zoologi eller Danmarks og Norges indfødte dyrs karakter, navne og vigtigste folkelige betegnelser.

Op så fremgår det endda ikke af titelbladet, at Dania (= Danmark) på den tid også

omfattede Island, hvilket bl.a. kan ses af listens nr. 1493, måleren *Phalæna Geometra albata*, som nedenfor er nøjere omtalt, og et par yderligere arter.

I hvert fald er Klöcker altså let og elegant hoppet hen over denne fortegnelse, som, hvis han havde taget den alvorligt, ville have været fortegnelsens nr. 5, placeret mellem O.F. Müllers Fauna Fridrichsdalina (1764) og den over 40 år senere, højst forkætrede fortegnelse af Obdrup (1806).

Hvis man ser bort fra snævert geografiske synspunkter, er der imidlertid adskilligt interessant at hente i O.F. Müllers fortegnelse, hvilket de følgende bemærkninger forhåbentlig kan bidrage til at belyse. Müller var som bekendt en af Danmarks største naturvidenskabsmænd med internationalt ry, se herom i bl.a. Henriksen (1944) og Sv. Dahl (1941).

Listen opregner 45 Papiliones (= dagsommerfugle), 13 Sphinges (= aftensværmere), 2 Phalænæ Attaci (= natpåfugleøjer), 31 Phalænæ Bombyces (= spindere), 51 Phalænæ Noctuae (= ugler), 63 Phalænæ Geometrae (= målere), 36 Phalænæ Tortrices (= viklere), 11 Phalænæ Pyralides (= halvmøl), 67 Phalænæ Tinea (= egl. møl) og 8 Phalænæ Alucitæ (= fjermmøl), i alt 327 arter, hvilket må kaldes flot, sammenlignet med de 52 arter,

Kramer kunne opregne i sin disputats kun 16 år tidligere. Kramers fortegnelse er yderligere ukommenteret; men det er O.F. Müllers langt fra.

Der er megen fornøjelig information at hente i hans kommentarer, men så sandelig også i visse af de ting, der ikke er kommenteret eller ligefrem mangler, tilsyneladende uden rimelig årsag.

De familier, Müller har placeret sine arter i, ser meget plausible ud; de afviger ikke på væsentlig måde fra det stadig gyldige.

At samtlige hans Papilioner rummes inden for vort begreb dagsommerfugle, kan ikke forbavse, ejheller at han regner zygæner og sesiider til sphingiderne; se nærmere herom nedenfor.

Mellem Müllers Bombyces noterer man sig *Cerapteryx graminis* (L., 1758), *Scoliopteryx libatrix* (L., 1758) og *Diloba caeruleocephala* (L., 1758). De to første placerer vi som bekendt blandt noctuiderne, mens *caeruleocephala* helt op til nyeste tid har været en vandrepokal i systemet; den er på det sidste endt i underfamilien Cucullinae af noctuiderne.

I spidsen af noctuiderne placerer Müller *Hepialus humuli* (L., 1758), *Hepialus hecta* (L., 1758), *Phragmatobia fuliginosa* (L., 1758) og *Tyria jacobaeae* (L., 1758), og en smule længere nede i rækken finder vi *Atolmis rubricollis* (L., 1758) og *Lithosia quadra* (L., 1758).

Geometriderne er forbløffende overensstemmende med vor opfattelse; at der er smuttet nogle af de store pyralider med, kan ikke forbavse, se nedenfor.

Mellem viklerne finder vi noctuiden *Bena prasinana* (L., 1758) ved siden af den ligeledes grønne tortricide *Tortrix viridana* (L., 1758); det er meget forståeligt. Herudover er der intet særligt at bemærke om tortriciderne.

Mellem pyraliderne er det morsomt at finde noctuiden *Hypena proboscidalis* (L., 1758) og thyatirinen *Ochropacha duplaris* (L., 1761); man forstår det egentlig godt!

Hvad angår Müllers Tineæ, tjener det næppe noget formål at gå nærmere ind på

eventuelle fejlplaceringer; dertil er beskrivelserne alt for upræcise, se f.eks. omtalen af arctiiden *Setina irrorella* (L., 1758) senere i artiklen.

Men hovedindtrykket af O.F. Müllers systematik og inddeling er, at han er forbavsende tæt på det, der er god latin i dag. Selv om vi nu skriver på dansk, ikke som han på latin!

Lad os herefter se på et par udvalgte arter, hvis behandling er af særlig interesse.

Den først omtalte art er nr. 1289, *Papilio machaon*, der får følgende kommentar med på vejen: »Paa Haaøen i Drøbakfjorden, Norge«. Drøbak ligger i Akershus fylke og Frogn kommune på østsiden af Drøbaksundet, den smalleste del af Oslofjorden, og midtvejs mellem Horten og Oslo, og det var jo ikke lige den lokalitet, man ville forvente nævnt af en dansk zoolog med indgående kendskab til et af svalehalens bevislige danske tilholdssteder: Furesøen og Frederiksdal. Men konsekvent nok er svalehalen heller ikke omtalt i Fauna Fridrichsdalina (1764). Linné (1746) beskriver arten indgående, men uden nogen lokalitetsangivelse, og endnu i 1758 omtaler han den blot med ordene: »Habitat in Europæ Umbellatis et Ruta«. At svalehalen i 1758 optræder under navnet Mahaon må nok tilskrives en datidig sætternisse.

Faktisk anfører ingen af de fem af Klöcker gennemgæede fortegnelser overhovedet svalehalen som dansk art, og så sent som 1866/67 opgiver Strøm O.F. Müllers omtale i Prodrromus som originalkilde. Til gengæld kalder Strøm svalehalen »meget udbredt« og »overhovedet ikke sielden«; heri er han dog uenig med Boie (1837), der siger: »Fra Siælland til Elbstranden, siælden«. Det synes vanskeligt at fastslå, hvornår svalehalen først blev anerkendt som dansk. Hvad der imidlertid står fast er, at første gang den nævnes i en dansk fortegnelse, er det fra Norge!

Helt tilfældig er omtalen fra netop Drøbak imidlertid ikke, og selv om Müller ikke direkte nævner det, er der næppe nogen tvivl om, at det drejer sig om en personlig fangst eller dog iagttagelse. Han foretog i 1775 en

botanisk indsamlingsrejse i Norge og udgav herom en bog (1778). Denne bog indledes med følgende sætning: »Ved Slutningen af Maymaaned var jeg ankommen til min Gaard i Drøbak i Norge, i det Forsæt derfra at gjøre en botanisk Reise...«. Gården havde han allerede ejet før dette tidspunkt, idet han andetsteds beretter, hvordan hans kone nær var kommet galt af sted på isen ud for gården året før. Og *machaon* er iagttaget på hele Norges sydkyst (Henriksen & Kreutzer 1982). Med hensyn til trivialnavnet svalehale optræder det først hos Wad (1803).

Om nr. 1311, *P. mnemosyne*, kan Müller give følgende interessante oplysning: »Jeg fandt denne i Europa yderst siældne Sommerfugl i stort Antal i Skoven Fortunen uden for Kiøbenhavn«. Ak ja - det var for 200 år siden... Man kunne have forventet, at Obdrup (1806) med kyshånd havde brugt denne oplysning, hvilket imidlertid ikke er tilfældet, se nærmere herom i min artikel om Obdrup (in præp.).

Nr. 1318, *P. hyperantus*, har haft O.F. Müllers ganske særlige bevågenhed. Det er formentlig den første danske sommerfugl, der er blevet indgående behandlet med hensyn til individuel variation. Müller skriver herom: »Af denne Sommerfugl har jeg fundet 9 Varieteter«, som han derpå beskriver og sætter navne på et par stykker af. Da interessen for »aberrationer« jo ikke ligefrem er mindsket siden hans tid, kunne det nok være relevant at se, hvad han fortæller herom:

På undersiden med 2 øjepletter på forvingen og 5 på bagvingen.

- a. forvingeoversiden uden øjepletter, bagvinger med 2 øjepletter.
- b. forvingeoversiden med 2 øjepletter, bagvingerne med 2 øjepletter. *P. Polimeda* (Scop.).
- c. alle vingeoversider uden pletter. Fn. Fridr. 331. *P. Vidua*.

På undersiden med 3 øjepletter på forvingen og 5 på bagvingen.

- d. alle vinger på oversiden uden øjepletter.
- e. forvingeoversiden med 2 øjepletter, bagvingen med 1 øjeplet.

f. forvingeoversiden med 2 øjepletter, bagvingen uden øjepletter.

g. alle vinger på oversiden med 2 øjepletter.

P. Polimeda (Scop.).

På undersiden med 3 øjepletter på forvingen og 4 på bagvingen.

h. alle vinger på oversiden uden øjepletter.

På undersiden med 2 blinde øjepletter, på bagvingen 5 øjepletter med hvid kerne.

i. alle vingeoversider uden øjepletter. Fn. Fridr. 330. *P. Arete*.

Müller-navnene *vidua* og *arete* står den dag i dag som former af *hyperantus*, mens *polimeda* Scop. er gledet ud. Kirby (1871) anfører det som synonym til det, han kalder *Hipparchia hyperanthus*.

Nr. 1324, *P. jurtina*, har tilføjelsen: »*P. janira* sexus alter«, dvs. *P. janira* er det andet køn; hvilket køn angives dog pudsigt nok ikke. Linné (1758) beskrev de to køn under hvert sit navn. Kramer (1760) kendte besynderlig nok ingen af dem fra Danmark; Brünnich (1761) anfører *jurtina* og *janira* som to selvstændige arter, og det gør han også i 1763, ganske som Müller, så sandhedens lys må først være blevet tændt for Müller en gang i løbet af de følgende 12 år, mellem Frederiksdal-faunaen og Prodromus. Navnet *janira* var for øvrigt ikke sådan at udrydde; endnu Hofmann (1894) bruger det om *jurtina*.

Ved nr. 1327, *P. argus*, går det yderst forståeligt galt. Beskrivelsen passer nydeligt på *argus*-hannen; men tilføjelsen: »*P. idas* er hunnen« kan vi jo ikke underskrive i dag.

Om de øvrige dagsommerfugle er der intet særligt at bemærke.

Man kan derimod undre sig en smule over et par arter, der mangler; f.eks. nævnes ingen *Colias* - men det kan for *C. hyale*'s og *C. crocea*'s vedkommende have klimatiske årsager: Faktisk var det koldere i Danmark for 200 år siden, end det er i dag. Dette er for øvrigt en detalje, det kan være værd at betænke, når man vil vurdere tilstedeværelsen eller fraværet af danske sommerfuglearter for 200 år siden. Selv en meget beskednen forskel på årsgennemsnitstemperaturen

kan betinge indvandringen af en ny art - eller for den sags skyld dens uddøen.

Clossiana selene (Den. & Schiff. 1775) mangler; men den blev på de tider sammenblandet med *Clossiana euphrosyne* (L., 1758), der er opført som nr. 1304. De blev, som det fremgår, først korrekt udskilt i to arter i 1775, da O.F. Müller rimeligvis allerede havde fulden sit manuskript til Prodrromus. Det samme gælder *Mellicta athalia* (Rott., 1775) og for den sags skyld tillige *Euphydryas aurinia* (Rott., 1775). Alle de arter, vi nu placerer i slægterne *Melitaea*, *Mellicta* og *Euphydryas*, blev, med undtagelse af *Euphydryas maturna* (L., 1758), betragtet som former af Müllers nr. 1302, *P. cinxia*, Græven.

At de mindre hyppige og udbredte *Coenonympha*'er mangler, kan ikke undre, så lidt som fraværet af *Pararge aegeria* (L., 1758), der jo slet ikke var indvandret endnu; den kom først i slutningen af 1800-tallet. Man kan derimod undre sig over, at en så eksklusiv art som *Hamearis lucina* (L., 1758) er opført i listen; men det skyldes ganske simpelt, at denne art, utvivlsomt ved en fejltagelse, er med allerede hos Kramer (1760), se f.eks. Langer (1984 ff.). Allerede Brünnich (1763) havde fattet mistanke og gav *lucina* disse ord med på vejen: »Er iblant de rareste [dvs. sjældneste] af Sommer-Fuglene«.

Cupido minimus (Fuessly, 1775) kendte Müller ikke; den blev i lighed med så mange andre af vore arter først videnskabeligt beskrevet i »vidunderåret« 1775. I det hele taget kan man ikke frigøre sig fra den tanke, at hvis Müller havde udsendt sin Prodrromus blot to år senere, ville meget have set anderledes ud; men dette er naturligvis ren og skær efterrationalisering.

En direkte følge heraf er også, at heller ikke *Polyommatus icarus* (Rott., 1775) optræder i listen. Dette er forøvrigt lidt af en gåde, for arten *må* jo have været der før, og hvordan har man kunnet overse den? At Linné ikke har beskrevet den fra Uppsala-egnen er simpelt hen næsten uforståeligt; han omtaler (1746) kun én eneste blå sommerfugl, nemlig *Plebejus argus* (L., 1758).

Givet er det i hvert fald, at den første gyldige beskrivelse af denne almindelige lycænide altså stammer fra 1775, og at der i Prodrromus ikke er nogen anden lycænide, der efter beskrivelsen kunne være *icarus*. Faktisk dukker arten først op i dansk sommerfuglelitteratur hos Obdrup (1806) med henvisning til Esper (1778). At den så hos Obdrup optræder under navnet *Papilio jearus* (sic), må nok tilskrives sætternissen, ganske som Linnés ovenfor omtalte *mahaon*.

Af bredpander kender Müller kun *Pyrgus malvae* (L., 1758) og *Hesperia comma* (L., 1758) samt Brünnichs »opdagelse«, *flava* (1763). Man kan undre sig over, at han ikke skulle have iagttaget *Thymelicus lineola* (Ochs., 1808) og *Erynnis tages* (L., 1758) i de relativt tørre områder omkring Furesøen. Det har han måske også nok. Forklaringen ligger for *lineola*'s vedkommende muligvis i beskrivelsen af nr. 1332, *Papilio comma*; den dækker nemlig på det smukkeste såvel *Hesperia comma* (L., 1758) som *Ochlodes venata* (Brem. & Grey, 1853) og *Thymelicus lineola* (Ochs., 1808): »Den varierer fra udviskede til prægtigt snehvide (bagvingeunderside) pletter«.

Ind mellem beskrivelserne kan Müller ikke nære sig for at putte et par hjertesuk. Efter beskrivelsen af de »hvide arter« *Par-nassius apollo*, *P. mnemosyne*, *Aporia crataegi*, *Pieris brassicae*, *P. rapae*, *P. napi* og *Leptidea sinapis* og de følgende skriver han i en note: »Paalidelige Navne på Arterne og Varieteterne inden for Papil. candides (dvs. de hvide dagsommerfugle) og deres slægtninge, som endnu ikke er beskrevet (sic!), savnes.« Det gør de faktisk stadig...

Og mellem den sidst omtalte dagsommerfugl, nr. 1333, *P. flavus*, og den første aftensværmer, nr. 1334, *Sphinx ocellata*, hedder det: »D. Sommerfugl. N. Mari-Höne ... Kaal-Orm, Guld-Orm, Knob-Orm nom. laruæ«. Altså: Dansk navn sommerfugl, norsk navn mariehøne. Kålorm, guldorm og knoporm er navne på larverne. Dette må vist kaldes en betinget sandhed. Müller har tyvstjålet denne passus fra Brünnichs indledning til sommerfugleafsnittet i Den Danske

Atlas (1763), blot med den forskel, at Brün-
nich skriver græsorm og ikke guldorm, hvil-
ket jo også er noget vrøvl. Ingen af de øvrige
forfattere har brugt navnet guldorm om en
sommerfuglelarve; men Müller *kan* have
lavet det selv ud fra v. Aphelens kluntede
»guldpupe« (sic). Henriksen (1944) giver
ingen forklaring.

Herefter går Müller over til sphingiderne,
af hvilke han som tidligere nævnt omtaler
13. I dag viser listen 17, så hans dæknings-
grad ville være fin, hvis det ikke lige var, at
man på hans tid regnede såvel sesiiderne
som zygæniiderne med til sphingiderne.

Af de egentlige sphingider kender han
Agrius convolvuli (L., 1758), men ikke
Acherontia atropos (L., 1758). Allerede Kramer
(1760) nævner *convolvuli*, sikkert på
Linnés autoritet; Linné siger om den blot, at
den lever på *Convolvulus*, og snerlerne er jo
almindelige nok. Det har været tilstrækkeligt
for såvel Kramer som for Müller: den lød
plausibel. Hvad *Acherontia atropos* angår,
er Linnés henvisningsrække (1758) endda
usædvanlig lang: På intet mindre end 7 litte-
raturhenvisninger, heraf en til *Amoenitates*
Academicae 3, hvor aftensværmeren kaldes
caput mortuum, dvs. dødningehoved eller
kranium. Men - om *atropos* siger Linné
yderligere: »Habitat in Jasmino Europæ;
Ægypti duplo major et Indiæ«, dvs. lever i
Europa på jasmin, er i Ægypten og Indien
dobbeltså stor. Dette lød rimeligvis så ekso-
tisk, at hverken Kramer eller hans efterføl-
gere, der jo intet førstehåndskendskab havde
til dødningehovedet, har dristet sig til at
medtage den store aftensværmer på den dan-
ske liste. Det skete faktisk først hos Wad
(1803).

Mærkerligere kan det i dag virke, at Mül-
ler ejheller anfører *Hyloicus pinastri* (L.,
1758). Men det har en kulturhistorisk bag-
grund, idet fyrren dårlig nok fandtes i Dan-
mark for 200 år siden; *pinastri* er en sent til-
kommen art i dansk fauna. Linné fortæller
ikke stort andet om den, end at den lever på
fyr. Først hos Obdrup (1806) dukker arten
op som dansk med henvisning til Esper
(1777-94) og den oplysning, at »Naar Lar-

ven findes hyppig, er den meget skadelig for
Naaleskovene«. Dette kan dog i 1806 ikke
have været relevant på dansk område. Ar-
tens udbredelse hænger sammen med skov-
fyrrens, og de sidste »indfødte« skovfyrre i
Danmark forsvandt før 1800 (Nicolaisen
1976). Senere er træet som bekendt blevet
genindført, og da det blev almindeligt nok,
kom *Hyloicus pinastri* (L., 1758) også, sik-
kert fra det øvrige Skandinavien eller fra
Tyskland. Denne aftensværmer kan derfor
med rette betegnes som indslæbt til Dan-
mark i ny tid. Det fremgår også af, at den
først nåede Jylland lige før 1. verdenskrig;
Strøm siger (1891): »Hidtil kun fundet på
nogle Steder i Nordsjælland og i Bromme
Plantage ved Sorø«.

Müller har *Hemaris fuciformis* (L., 1758)
med i listen, men ikke *H. tityus* (L., 1758);
de er rimeligvis blevet sammenblandet, selv
om altså allerede Linné kendte forskellen.

De øvrige sphingider giver for de flestes
vedkommende ikke anledning til større spe-
kulationer. Det drejer sig om *Smerinthus*
ocellata (L., 1758), *Laothoe populi* (L.,
1758), *Sphinx ligustri* (L., 1758), *Deilephila*
elpenor (L., 1758) og *Deilephila porcellus*
(L., 1758) - men *Hyles euphorbiae* (L.,
1758) kan nok give anledning til undren.
Man skulle snarere have forventet at se
Hyles gallii (Rott., 1775), der dog er kendt
fra næsten hele landet, mens vi ifølge
Kaaber (1982) kun har en snes sikre fund af
Hyles euphorbiae. Kaaber udtrykker med
fuld rette mistanke til en række ældre opgi-
velser; der har været en almen sammenblan-
ding af de to hinanden meget lignende arter.

Hyles euphorbiae (L., 1758) kendes ikke i
de ældste danske fortegnelser, men dukker op
hos Brünnich (1764) med en litteraturhenvis-
ning til Rösel (1746 ff.) og oplysningen: »In
Euphorbia« - og intet mere. Klöcker mener
(1909), at der er tale om en forveksling med
Hyles gallii (L., 1758). Det støttes indirekte
af omtalen hos Obdrup (1806): »Nogle Ste-
der hyppig, paa andre sieldnere ... Larven er
meget almindelig og let at faa fat paa«. Det
lyder i hvert fald ikke som *euphorbiae* »i
Omegnen af Kiøbenhavn«!

En udmærket forklaring på hele elendigheden fremgår af Linné (1758), der skriver: »Euphorbiæ ... Habitat in Euphorbia, Galio«, altså lever på vortemælk og snerre. De to arter har kort og godt været sammenblandet fra begyndelsen. *Hyles gallii* blev altså først udskilt som god art fra *Hyles euphorbiae* (L., 1758) af Rottemburg (1775); men det var ikke slået internationalt igennem og altså heller ikke hos Müller allerede året efter.

Kun to sesiider nævnes af Müller, nemlig *Sesia apiformis* (Clerck, 1759) og *Synanthedon culiciformis* (L., 1758), og tre zygæ-nider: *Zygaena filipendulae* (L., 1758), *Z. purpuralis* (Brünn., 1763) og *Adscita statiso* (sic) (L., 1758), en iøjnefaldende trykfejl for *staites*. Müller fortæller, at han har fundet en blåskinnende *staites*-han in copula med en grøn hun; æggene var gule.

At han ikke kender flere sesiider end de to nævnte, er strengt taget ikke så mærkeligt, for Linné har kun navngivet to sesiider overhovedet, nemlig hans *Sphinx culiciformis* og *Sphinx salmachus*, som vi i dag kender under navnet *Synanthedon tipuliformis* (Clerck, 1759). Resten af vore arter er navngivet senere, og det kunne Müller naturligvis ikke have noget kendskab til i 1776.

Derefter kommer turen til den artsrige linnæiske slægt *Phalæna*, natsværmerne, der er underopdelt i de tidligere opregnede ni grupper. Det ville føre for vidt her at gå ind på alle de besynderligheder, der forekommer ved de flere hundrede omtalte og de talrige ikke-omtalte arter, hvorfor jeg må indskrænke mig til en række spredte kommentarer til Müllers i dag mest påfaldende oplysninger - eller mangel på samme.

Nr. 1347, *Phalæna Attacus pavonia*, angives at have det danske navn Paaflug-Øye, Paa-Øye, nok den logiske forklaring på, at *Inachis io* (L., 1758) ikke bærer det samme navn. Vor skelnen mellem dag-, aften- og natpåfugleøjer er langt senere; først Wad (1803) skelner mellem dagpåfugleøje og natpåfugleøjerne. Den anden art i gruppen er *Aglia tau* (L., 1758). Det danske navn sømplet er af så sen dato, at det end ikke er

nævnt hos Henriksen (1944).

Blandt *Phalæna Bombyces*, spinderne, finder vi de fleste af vore større, karakteristiske spindere.

Om nr. 1355, *Ph. B. vinula* véd Müller at fortælle, at den på dansk hedder »Hermelins-Phalæne, på norsk Löv-Aame: larva«. Dette er sådan at forstå, at larven kaldes »løvorm«. På dansk fik larven allerede 1772 sin egen udførlige behandling (Müller, 1772); trivialnavnet Hermelins-Phalæne har uden tvivl forbindelse med omtalen hos Rösel (1746 ff.).

Om de øvrige spindere er der, ud over det allerede nævnte, ikke stort at tilføje; de svarer forbavsende godt til det, vi kender i dag, om end der naturligvis er kommet mange arter til siden.

Kun en enkelt af Müllers arter virker gådefuld, nemlig nr. 1374, *Ph. B. gibbosa*. Den er ikke kommenteret af Klöcker (1909), tilsyneladende af gode grunde. Beskrivelsen lyder: »Cristata, alis griseis nigro punctatis, striga maculisque flavis, tergo tuberculis duobus. Fn. Fridr. 355«; på dansk: Med en kam, grå vinger plettet med sort og med en gul stribe og punkter, på ryggen med to vorter. Det lyder ikke umiddelbart genkendeligt. Artsnavnet er i Fauna Fridrichsdalina forsynet med en asterisk, som angiver, at der er tale om en af Müllers egne nybeskrivelser, som jeg ikke skal vurdere her, da en samlet gennemgang af disse vides at være planlagt fra anden side.

Hvad *Phalæna noctuæ*, noctuiderne, angår, er der som ovenfor nævnt placeret en del spindere i slægten; dem kan vi derfor lade ligge her. Hvad Müller havde tænkt sig med nr. 1383, *Ph. N. nivea*, er ikke godt at vide; han giver ingen litteraturhenvisninger til den, og den optræder heller ikke i hans øvrige arbejder. Beskrivelsen lyder: »Vinger og krop snehvide, følehorn og tunge teglstensfarvede«. Linné medtager (1758) ingen art ved navn *nivea*, og i de fem ældste danske fortegnelser er den ligeledes ukendt; navnet dukker faktisk først op 1791 hos Olivier om pyraliden *Acentria (Acentropus) niveus*, i dag kendt som *Acentria ephemerella* (Den.

& Schiff., 1775). Beskrivelsen passer pænt nok til denne art, men er for løs; vi må nøjes med at sige, at det i dag nok er ugørligt med sikkerhed at fastslå, hvad Müller mente med *nivea*, selv om man har lov til at have en begrundet mistanke, når navngiveren har indlagt sig verdensry for sine studier over ferskvandets småorganismer.

Nr. 1386, *Ph. N. marginata*, er en af de ikke helt få arter, som Müller selv navngav, men hvis navne ikke er blevet stående. Den er noteret dels med en asterisk, dels med et kryds, altså såvel beskrevet af Müller selv som ikke anført hos Linné; dette kunne betyde, at der var tale om en originalbeskrivelse i Prodrromus. Müllers beskrivelse lyder: »*Alis depressis dilute cinereis, superiorum margine exteriori flavo*. Larva pilosa maculis viridibus et nigris«, dvs. Med sammentrykte, udvasket askegrå vinger, forvingens yderkant er gul. Den hårede larve har sorte og grønne pletter. Det gælder for denne som for *gibbosa*, at vi nok gør klogt i at afvente den planlagte gennemgang af Müllers selvfabrikerede navne.

Med nr. 1392 *Ph. N. pacta*, når vi til de røde ordensbånd, og deres historie er lettere forvirret. Linné (1758) kendte *pacta* og ikke andre røde ordensbånd, men godt nok *Catocala fraxini* (L., 1758); *Catocala nupta* er ifølge Karsholt et al. (1985) også beskrevet af Linné (1758), uden at jeg dog har kunnet finde den i 10. udgave af Systema Naturæ. Derimod optræder den hos Linné (1767) som angivet i Karsholt & Schmidt Nielsen (1976). Det havde Müller altså ikke opdaget, og han var ikke ene om det; så sent som i 1806 anfører Obdrup kun *pacta* af de røde ordensbånd, med trivialnavnet rosenrød natsværmer.

Andre ejendommeligheder i listen er nr. 1423, *Ph. N. flava*, nr. 1424, *Ph. N. pratensis*, nr. 1425, *Ph. N. secalis*, nr. 1426, *Ph. N. desolata*, nr. 1427, *Ph. N. jutica*, nr. 1428, *Ph. N. heteroclita*, nr. 1429, *Ph. N. nocturna*, og nr. 1430, *Ph. N. lunulata*; alle disse opgives som ukendte i Systema Naturæ (1758) og som beskrevet af Müller selv, de fleste 1764.

Hertil er at bemærke, at Müllers *secalis* ikke er samme art som »*secalis*« (L., 1758), se Karsholt et al. (1985), og at *heteroclita* i virkeligheden er en *Lymantria monacha* (L., 1758), der takket være sjusk i hormonerne har beholdt det oprindelige larvehoved med kæber og alt hos den ellers normalt udviklede imago, se herom Langer (1979).

Langt de fleste af listens målere virker meget velkendte i dag. At Drepaninae er optaget blandt Phalænæ Geometræ kan ikke forbavse i lyset af arternes almene udseende; det er jo også sket senere. Müller kender nr. 1434, *Drepana falcataria* (L., 1758), og nr. 1438, *Falcaria lacertinaria* (L., 1758). Ejenommeligt kan det virke, at han ikke anfører den almindeligste af arterne, *Drepana culttraria* (F., 1775); men denne art blev altså først beskrevet, året før Prodrromus forelå trykt, og ser jo heller ikke særlig »seglvingeagtig« ud. Nr. 1447, *Ph. G. wavarica* (sic) er en lille pudsighed. Navnet er godt nok; men Müller anfører ærligt, at arten i Fauna Friedrichsdalina (1764) er anført under navnet *viduaria*. Det er vistnok den eneste gang, han underkender sine egne nye navne fra det pågældende værk. Vi kender den nu som *Itame wauarica* (L., 1758).

Nr. 1451-53, *Ph. G. defoliaria*, *margaritaria* og *quadrifasciaria*, er alle citeret fra Linné (1761) med bemærkningen: »Disse tre er udeladt i Linnés Systema«. Man kan undre sig over, at en så almindelig og vidt udbredt geometride som *Erannis defoliaria* (Clerck, 1759) ikke skulle have været kendt og omtalt af Linné tidligere; men det blev altså først hans landsmand Clerck, der afbildede og beskrev den i hvert fald senere så umådelig talrigt forekommende frostmåler.

Nr. 1458, *Ph. G. grossulariata*, har den interessante tilføjelse: »D (dvs. på dansk) Snare-Orm: larva«. Dette virker lidet troværdigt. Snareorm er fællesbetegnelse for *Yponomeuta*-larverne, men sandelig ikke for stikkelsbærmålerens. Der er ingen tvivl om beskrivelsen af imago; alene omtalen af de gule forvingetværband forhindrer, at der skulle være sket en forveksling med spindemøllene. Desuden anfører Müller under

nr. 1542 og 1543 *P. Tin. evonymella* og *P. Tin. padella* uden yderligere kommentarer, se nedenfor. Müller synes at have slugt fejlen rått fra Brünnich (1763).

Med nr. 1469, *Ph. G. ?*, altså *Phalæna Geometra ?*, er vi, som Müller også var det, ude på Herrens mark. Arten angives på norsk at bære navnet »forvælde« og er citeret fra H. Ström (1762); men beskrivelsen er plat umulig at tyde i dag. Arten synes alene medtaget pga. det norske navn, som imidlertid er lige så intetsigende, bortset fra at sommerfugl på færøsk hedder firvaldir. Der synes derfor at ligge et gammelt vestnordisk ord til grund for den norske betegnelse.

Når vi kommer frem til nr. 1479, *Ph. G. urticata*, nr. 1480, *Ph. G. nymphæata*, nr. 1481, *Ph. G. potamogata* og nr. 1482, *Ph. G. lemnata*, må man nok som amatør smile lidt beskæmmet. Ærlig talt: Hvem af os har ikke i vor grønne samlerungdom troet, at disse store, flotte natsværmere, der i dag kendes som *Eurrhyncha hortulata* (L., 1758), *Elophila nymphæata* (L., 1758), dennes hun (»*potamogata*«) og *Cataclysta lemnata* (L., 1758), var geometrider og ikke pyralider?

Nr. 1484, *Ph. G. alternata*, indleder en hel række artsbeskrivelser, som ikke hidrører fra Linné, men stammer andetsteds fra. Det drejer sig om nr. 1485, *tessulata*, nr. 1486, *strigata*, nr. 1487, *ustulata*, nr. 1488, *pasenata*, nr. 1489, *ochrata*, nr. 1490, *flexuata*, nr. 1491, *duplicata*, og nr. 1492, *miata*.

Om dem er der at sige, at Müllers *alternata* er den samme art, vi i dag kender som *Epirrhone alternata* (Müll., 1764), mens *tessulata*, *strigata*, *ustulata* og *pasenata* er noget andet. Müllers *ochrata* er stadig vor *Idaea ochrata* (Scop., 1763), men *flexuata* og *duplicata* noget andet, og *miata* er et Linné-navn fra 1758.

Men beskrivelserne hos Linné og Müller stemmer ikke overens. Müllers beskrivelse lyder: »*Ph. G. O miata*; med hvide vinger og fire grå bånd; det andet er buet i bogstavtegnene OM«. *Chloroclysta miata* (L., 1758) har »grønne vinger med to brede, hvide bånd«. Hvad Müllers *miata* kan have været, tør man dårligt gætte på; kunne det even-

tuelt være den sært tegnede *Nymphula stagnata* (Don., 1806), som Müller var stødt på under sine indsamlinger af ferskvandsorganismer?

Med nr. 1493, *Ph. G. albata*, kommer man også i vildrede, for den får tilføjelsen »Græsfidrilde nom. geom. Island«, dvs. Græsfidrilde er målerens islandske navn. Ordet fidrilde hænger sammen med sommerfuglenes svenske trivialnavn fjärlil, og arten skulle altså på Island hedde græssommerfuglen. Men her er der tydeligvis noget galt, hvor Müller så har samlet det op fra. Der findes meget rigtigt en natsværmer, som nu bærer det islandske navn græsfidridli; men det er vor velkendte græsgule *Cerapteryx graminis* (L., 1758). Dens larve kaldes græsmadkur, dvs. græsmaddike, og er omtalt således allerede i 1701. Faktisk går navnet helt tilbage til sagatiden!

Men ifølge Wolff (1971) er der endnu en mulighed, nemlig tortriciden *Eana osseana* (Scop., 1763), der på islandsk kaldes littla græsfidridli. Ganske vist er Müllers navn *albata* ikke opført i Wolffs omhyggelige synonymik; men Müllers beskrivelse: »med gulbrune forvinger, der er rustbrune ved roden og vingspidsen, og askegrå bagvinger«, passer rimelig godt på *osseana*. Artsnavnet *albata* er dog forvirrende, idet det betyder noget i retning af »den med noget hvidt på« eller »den hvidlige«, og Müller har da også meget rigtigt i sin beskrivelse ordene »*posticis cinereis striga duplici alba*«, dvs. med askegrå bagvinger med en hvid dobbeltstribet, evt. et dobbelt hvidt bånd. Her kommer navnet *albata* på plads - men hvad med dyret selv? Müllers *Prodromus* er opført i Wolffs bibliografi; men artsnavnet *albata* synes som nævnt ikke anført nogetsteds hos Wolff eller for den sags skyld noget andet sted.

Det er derimod navnet *albulata*. Om *Perizoma albulata* (Den. & Schiff., 1775) hedder det hos Wolff (1970): »Meget almindelig over hele landet (dvs. Færøerne) ... Tusinder af denne måler sværmer på overskyede varme dage og står som støvskyer over græsmarkerne« og »Den almindeligste sommer-

fugl på Færøerne, flagrer i kolossale mængder over græsset«. *Perizoma albulata* (Den & Schiff., 1775) beskrives hos Schou (1984) således: »Grundfarven er hvid. Forvingen med lyst gulbrune bølgede tværlinier ... Bagvingen med gulbrunt sømfelt, mørkest udad«.

Og så hedder sommerfugl som ovenfor nævnt på færøsk firvaldir og ikke som på islandsk fidrildi. Men alligevel... Har Müller blandet tingene sammen - eller har *Perizoma albulata* (Den. & Schiff., 1775) virkelig for en kortere eller længere periode hærget på Island for atter at forsvinde? Man har hørt så galt andetstedsfra. Det er næppe til at afgøre i dag, men nok værd at spekulere over.

Fra nr. 1494 går listen over til Phalænæ Tortrices, viklerne. Det er ovenfor nævnt, at *Bena prasinana* (L., 1758) er placeret her ved siden af *Tortrix viridana* (L., 1758); det samme gælder logisk nok nr. 1498, *Ph. Tort. clorana*, der jo egentlig mere ligner en tortricide end en noctuide. *clorana* er faktisk den korrekte staveform; Linné brugte den 1761 og 1767. Om nr. 1504, *Ph. Tort. fuscana*, siger Müller, med en oprakt pegefinger, følgende:

»Navnet *fuscana* bør genindføres, idet det overmåde vel udtrykker denne viklers udseende. Thi man bør foretrække den slags (:navne) fremfor dem, der tages fra kendte eller endog temmelig ukendte naturforskere. Ethvert dyrs egenart er mere oprindelig end et hvilket som helst menneskes«.

Heri har han jo ganske ret - men man aner ligesom en smule forurettelse hos den yderst selvbevidste Müller. En lang række kolleger havde allerede fået »deres« art blandt især microlepidoptererne: Forskål, Bergmann, Rolander, Wahlbom, Solander, Alströmer, Modeer, Wulf og Lamberg, for blot at holde sig til de af Müller omtalte tortricider - men en *myllerana* dukkede først op i 1794! Kanhænde dens navngiver, J.C. Fabricius, havde bemærket Müllers fornærmelse og »foræret« ham en småsommerfugl? Retfærdigvis må det dog nævnes, at Müller ikke blev forfordelt, når det drejer sig om de

dyregrupper, inden for hvilke han øvede sin største videnskabelige indsats, nemlig ferskvandsfaunaen; således er såvel hjuldyret *Brachionus mülleri* Ehrbg. som spongien *Ephydatia mülleri* (Liebk.) opkaldt efter ham.

Tilbage er imidlertid spørgsmålet, hvad det var for et navn, Müller ville have »genindført« *fuscana* i stedet for. Om det kan vi bare regne ud, at det må have været afledt af et eller andet personnavn. Linné beskrev (1758) sin *fuscana* med følgende ord: »Alle vinger mørktfarvede; lever i Europa«. Ifølge personlig meddelelse fra O. Karsholt er *Phalæna fuscana* (L., 1758) et juniorsynonym til *Ph. branderiana* (L., 1758), ganske som *Ph. wahlbomiana* (L., 1758), så Müllers velmente tilrettevisning er forblevet et slag i luften over for de gældende nomenklaturregler. Første gang, »*fuscana*« nævnes i en dansk fortegnelse, er hos O.F. Müller (1764).

Som vanlig afslutter Müller beskrivelserne inden for undergruppen med de arter, der ikke findes hos Linné, og som han har hentet hos diverse udenlandske autorer eller selv beskrevet.

Rækken starter med nr. 1518, *miana*, der skal have »sølvfarvede vinger med mørk forvingerand«. Nr. 1519, *koenigiana* (Müll., 1764), er et juniorsynonym for *Pyrausta despicata* (Scop., 1763); nr. 1520, *albana*, er »hvid med et mørkebrunt bånd på bagvingespidsen«; nr. 1521, *wulfeniana*, er vor *Heliothela wulfeniana* (Scop., 1763). Nr. 1522, *lambergiana*, citeret efter Scopoli, er et juniorsynonym for *Olethreutes arcuella* (Clerck, 1759). Nr. 1523, *viduana* (Scop.), anføres som måske identisk med *rubiana* (Scop.); ingen af disse to navne ses hos Karsholt (1985). Nr. 1524, *funerana*, opgives fra Norge, mens nr. 1525, *miniana*, angives som nybeskrivelse; den har »mønje-farvede forvinger med en hvid diskalplet og en rød trekant på forkanten«. Nr. 1526, *circulana*, nr. 1527, *penniferana*, nr. 1528, *aureana*, og nr. 1529, *graminana*, ses ikke hos Karsholt - men man gør nok klogt i at erindre, at slægten *Acleris* falder under Mül-

lers Phalænæ Tortrices, og at hans beskrivelser derfor meget godt kan gå på individuelle eksemplarer og ikke være arts karakteriserende. Ydermere kan der være tale om dyr af norsk oprindelse, selv om dette ikke er specificeret i de enkelte tilfælde.

Müllers gruppe Phalænæ Pyralides omfatter som nævnt kun 11 arter, og det er jo ikke meget i forhold til, hvad vi i dag henregner til Pyralidae; en omtale af de »manglende« arter ville derfor være urimelig her. Men om de af Müller nævnte arter er der følgende at bemærke:

Nr. 1532, *P. Pyr. barbalis*, citeres fra Brünnich (1763) og er, med Brünnichs egne ord, »meget sjelden at faa at se«. Dyret er afbildet i Den Danske Atlas på tavle 30, men umuligt at identificere med sikkerhed efter tegningen. *barbalis* Clerck er et junior-synonym til *Pechipogo strigilata* (L., 1758).

Nr. 1533, *tentacularis*, stemmer efter beskrivelsen overens med Linnés *Phalæna Geometra tentacularia*, nu *Polypogon tentacularia* (L., 1758), der hos Hoffmeyer (1949, 1962) er placeret under noctuiderne, ganske som Müllers nr. 1534, *proboscidalis*, nu *Hypena proboscidalis* (L., 1758). Der er en mulighed for, at Müllers *tentacularis* blot er en trykfejl for Linnés *tentacularia*; tilsvarende fejl er ganske almindelige i periodens værker.

Nr. 1539, *duplaris*, regnes nu, under navnet *Ochropacha duplaris* (L., 1761), til Drepanidae Thyatirinae. Hvad nr. 1540, *verrucalis*, beskrevet af Müller (1763), skal være, tør jeg ikke gætte på; beskrivelsen lyder: »Vingerne hvide med to brede, sorte linjer, med tre vorter«.

Resten af de af Müller nævnte arter er gamle kendinge, nemlig *Pyralis farinalis* (L., 1758), *Orthopygia glaucinalis* (L., 1758), *Evergestis forficalis* (L., 1758), *Sitochroa verticalis* (L., 1758), *Aglossa pinguinalis* (L., 1758) og *Pyrausta purpuralis* (L., 1758).

I den artsrige gruppe Phalænæ Tineæ tjener det intet formål at forsøge på at finde ud af, hvad Müllers navne i det enkelte tilfælde dækker over; det er i hvert fald rent og skært specialtarbejde, som ikke kan klares gen-

nem de litterære forlæg. Mange af dem er ganske vist ligetil og i brug den dag i dag og tilsyneladende for de samme arter, som vi forstår ved dem, f.eks. *Yponomeuta evonymella* (L., 1758), *Y. padella* (L., 1758), *Trichophaga tapetzella* (L., 1758), *Tinea pellionella* (L., 1758), *Plutella xylostella* (L., 1758) og mange flere.

Om *Tinea pellionella* fremgår det udtrykkeligt, at pelsmøllet også forekommer i Norge, hvilket jo egentlig ikke er særlig forbavsende! Derimod kunne man måske undre sig over, at *Tineola bisselliella* (Humm., 1823), det upopulære klædemøl, ikke optræder i listen; men dyret blev altså først beskrevet langt senere. Det står, ifølge meddelelse fra O. Karsholt, i alle gamle samlinger, men er fejlbestemt. Det er for øvrigt blevet sjældnere end før, muligvis på grund af den moderne husopvarmning og den tørre luft i boligerne.

Med nr. 1596, *Ph. Tin. hauberella*, mod-siger Müller sine egne ord, som citeret under omtalen af nr. 1504, *fusca*, se ovenfor. Om *hauberella* skriver han: »Til minde om den højærværdige forstander ved Sankt Petri Kirke, Hr. E. Hauber, som tilbragte sit liv i funderinger over fromme materier, hvilket han også anbefalede mig og alle andre oprigtigt at gøre«. Hauber var præst og ikke nogen mere eller mindre velkendt zoolog, men alligevel...

Den sidste af Müllers Phalænæ Tineæ, der påkalder sig opmærksomhed, er nr. 1606, *Ph. Tin. irrorella*. Det er den samme art, vi kender som arctiiden *Setina irrorella* (L., 1758). Müllers beskrivelse er ordret efter Linné: »Med gule vinger, på forvingerne med tre bånd af sorte småprikker«. Også Linné anfører arten blandt sine Tineæ. Særere er det, at Müller tilføjer: »I. Meelflug«. Ganske vist er *irrorella* nordligt udbredt; men den anføres ikke af Wolff (1971) fra Island, og hvorfor den skulle bære trivialnavnet »meelflug« er aldeles uforståeligt. Den er hverken hvid som mel eller lever i eller af mel; ej heller kan den forveksles med nogen af de i mel levende småsommerfugle. Müller må have blandet noget

sammen her, hvad er ikke godt at vide. Linné (1758) siger om udbredelsen blot: »Lever i Europa«.

Den sidste af Müllers »underfamilier« er Phalænæ Alucitæ, fjermøllene, og her har Müller efter Karsholts mening (pers. medd.) blot brugt Linnés navne, som selvfølgelig stadig er gyldige, uden nogen garanti for, at hans dyr var rigtigt bestemt. Müllers liste omfatter arterne *monodactyla*, *didactyla*, *tridactyla*, som dog - uberettiget - er forsynet med et spørgsmålstegn, *tesserodactyla*, en tryk- eller sjuskefejl for *tesseradactyla*, *tetradactyla*, *pterodactyla*, *pentadactyla* og *heterodactyla*; denne sidste er beskrevet af Müller (1764), og navnet er stadig videnskabeligt gyldigt. Altså kun én art, der ikke stadig bærer det samme navn, som Müller anfører den under, nemlig *tetradactyla* (L., 1758). Det er imidlertid undskyldeligt; navnet betegner samme art som *tridactyla* (L., 1758).

Sammenfattende må det om O.F. Müllers *Zoologia Danicæ Prodrumus* siges, at trods det, at bogen behandler såvel Danmarks som Norges og Islands dakendte sommerfugle, trods de talrige sjuske- og sættefejl og trods diverse øjensynlige urimeligheder rummer den dog så mange reelle bidrag til vort kendskab til den danske sommerfuglefauna for godt 200 år siden, at den stedmoderlige behandling, arbejdet hidtil har fået i litteraturen, må anses for ufortjent. Fortegnelsen har, såvel ved det, den indeholder, som ved det, den ikke indeholder, stadig sin berettigelse til belysning af vort lands fauna og fortjener sin plads i den ældre danske sommerfuglelitteratur.

Jeg er N.P. Kristensen og O. Karsholt, begge Zoologisk Museum, stor tak skyldig for gennemlæsning af manuskriptet og for deres forslag til rettelser og forbedringer, ikke mindst inden for de seneste ændringer inden for microlepidopterernes nomenklatur.

Litteratur

Aphelen, H. von (i V. de Bomare), 1767-70: Den almindelige Naturhistorie. - København.
Boie, F., 1837: Fortegnelse over danske, slesvigholstenske og lauenborgske Sommerfugle. - Naturhist. Tidsskr. 1, s. 506 ff.
Brünnich, M.Th., 1761: Prodrumus insectologiae siællandicæ. - Hafniæ.
Brünnich, M.Th. (i Pontoppidans Den Danske Atlas), 1763. - København.
Brünnich, M.Th., 1764: Entomologia. - Hafniæ.
Clerck, C.A., 1759: Icones insectorum rariorum. - Holmiæ.
Dahl, Sv., 1941: Den danske plante- og dyreverdens udforskning. - København.
Esper, E., 1777-94: Die Schmetterlinge Europas.
Denis, M., & I. Schiffermüller, 1775: Systematisches Verzeichniss der Schmetterlinge der Wienergegend. - Wien.

Fabricius, J.C., 1794: Entomologia systematica, 1-4. - Hafniæ.
Henriksen, H.J. & I. Kreutzer, 1982: Skandinaviens dagsommerfugle i naturen. - Odense.
Henriksen, Kai L., 1921-37: Oversigt over dansk Entomologis Historie. - Ent. Meddr XV. København.
Hoffmeyer, S., 1949, 1962: De danske ugle. - Århus.
Hofmann, E., 1894: Die Gross-Schmetterlinge Europas, 2. Aufl. - Stuttgart.
Karsholt, O. & E. Schmidt Nielsen, 1976: Systematisk fortegnelse over Danmarks sommerfugle. - Klampenborg.
- et al., 1985: Katalog over de danske sommerfugle. - Ent. Meddr 52: 2-3. København.
Kirby, W.F., 1871: A synonymic catalogue of diurnal Lepidoptera. - London.
Klöcker, A., 1909: De fem ældste Fortegnelser over danske Sommerfugle. - Ent. Meddr 3: 3. København.

- Kramer, C.C., 1760: *Dissertatio inauguralis sistens specimen insectologiæ danicæ*. - Hafnia.
- Kaaber, Sv., 1982: De danske sværmere og spindere. - Dansk Faunistisk Bibliotek 3. - Klampenborg.
- Langer, T.W., 1979: *Phalaena noctua heteroclitia* O.F. Müller - et dansk unikum. - Lepidoptera 3. København.
- 1984 ff: Danmarks ældste sommerfuglefortegnelse. - Lepidoptera 4-5. København.
- Linné, C. von, 1746: *Fauna suecica*. - Stockholmia.
- 1758: *Systema naturæ*, 10. ed. - Holmia.
- 1761: *Fauna suecica*, 2. ed. - Stockholmia.
- Müller, O.F., 1764: *Fauna insectorum fridrichsdalina*. - Hafnia et Lipsia.
- 1767: *Flora fridrichsdalina*. - Argentorati.
- 1772: Pile-Larven med dobbelt Hale og dens Phalæne. - København.
- 1776: *Zoologiæ danicæ prodromus*. - Havnia.
- 1778: *Reise igiennem Ovre-Tillemarken*. - København.
- Nicolaisen, Å., 1976: *Danske træer i fårver*. - København.
- Obdrup, V.A., 1806: *Forsøg til en naturhistorisk Beskrivelse over de Sommerfugle som findes i Omegnen af Kiøbenhavn*. - Kiøbenhavn.
- Petersen, Sev., 1885: *Danske Sommerfugle*. - København.
- Rösel von Rosenhof, 1746 ff: *Insektenbelustigung*, 1-4. - Nürnberg.
- Schou, P., 1984: *Nordens målere*. - Danmarks Dyreliv 2. - København & Svendborg.
- Ström, H., 1762: *Physisk og oeconomisk Beskrivelse over Söndmör*. - Soröe.
- Strøm, V., 1866-67: *Danmarks Sommerfugle i kort Oversigt*. - Naturhist. Tidsskr. København.
- Wad, G. (i G. Cuvier), 1803: *Begyndelsesgrunde i Dyrhistorien*, 2. Del. - København.
- Wolff, N.L., 1970: *Revideret fortegnelse over Færøernes sommerfugle*. - Ent. Meddr 38. København.
- 1971: *Lepidoptera*. - *Zoology of Iceland* 3, part 45. Copenhagen & Reykjavik.